

Reforma právnického studia.

I.

Diskuse o reformě právnického studia, u nás již dosti dlouho vedená, jest již od počátku z velké části diskusí o účelnosti a významu historickoprávnického studia. Tento směr diskuse a ovšem zvláště to, že hlasy, volající po reformě, navrhují současně obmezení historického studia práv, vede právního historika přirozeně do posice defenzivní. To ovšem neznamená, hájiti za každou cenu a bez ohledu k obsahu návrhů posavadní posice historickoprávnického studia. Úkol právního historika jest, stále hlouběji přemýšletí o životnosti historickoprávnických disciplin jako jednoho z významných prostředků k vědecké erudici *dnešního* právníka, ujasniti si, co by s tohoto hlediska znamenalo obmezení těchto disciplin. Chci se tu věnovati, ovšem jen nejkratšeji, významu a životnosti disciplíny, v posavadním studijním řádu velmi zdůrazněné, v reformních návrzích pak dosti obmezované, totiž *práva římského*. V souvislosti s tím budu zkoumati několik technických problémů reformních.

1. Římskému právu je vyhrazeno minimálních 16 přednáškových týdních hodin v prvních třech semestrech právnického studia, ukončeného historickoprávnickou zkouškou. Tím je jasné dáno, že římské právo (a to právo soukromé) má býti úvodem do studia našeho práva soukromého, zvláště občanského. Je takovéto poslání římského práva dosud životné?

Jsem přesvědčen, že ano, a to z důvodů velmi lapidárních. Římské právo je historické prius dnešního občanského práva, toto jest organickým rozvinutím zásad práva římského. Přčetná ustanovení občanského zákoníka jsou prostě recepcí ustanovení římského práva, zvláště v té formaci, jež mu vtisklo zákonodárství Justiniánovo. Různá ustanovení jsou ovšem reakcí proti opačným zásadám římského práva civilního; avšak při tom nejde zhusta jenom o poměr oposice dnešního práva vůči právu římskému, neboť nová zásada dnešního práva se jeví často recepcí toho, co již znalo římské právo jako režim

výjimky, privilegia, nebo dokonce režim práva praetorského nebo extraordinárního, takže dnešní úprava jest organickým rozvinutím toho, co mělo již jakousi působnost ve světě římském. Znalost práva římského tedy opravdu prohlubuje poznání dnešního práva občanského. Jen jeden příklad. Ustanovení našeho občanského zákoníka o zrušení posledního pořízení. Římské právo nám neomylně vysvětluje logické uspořádání této materie v našem zákoníku. A jestli osnova budoucího československého občanského zákoníka se tu vybavuje z dosavadního historismu, neznamená to negaci práva římského, jak by se na první pohled zdálo, nýbrž důslednou recepci velmi moderního římského institutu, majícího ovšem povahu režimu privilegiového, totiž testamentu vojenského. Podobných dokladů bychom našli více. Velká většina ustanovení občanského zákoníka jest v organickém vztahu k právu římskému.

Vylíčená bezprostřední souvislost dnešního práva soukromého s právem římským se týká římského práva Justiniánského. Jak je všeobecně známo, prošlo římské právo ohromným, tisíciletým vývojem od svých primitivních začátků ke světovému právu římského imperia a odtud ke své definitivní formaci za byzantského císaře Justiniána. Je-li značná blízkost mezi dnešním právem soukromým a právem Justiniánovým (zvláště jak bylo rozvinuto v t. zv. právu obecném), jest veliká vzdálenost mezi tímto právem Justiniánovým a počátky římského práva. Tím je však řečeno, že dějiny římského práva (které by byly již samy sebou zajímavé jako jedinečný ukazovatel právního vývoje) jsou vlastně současně dějinami dnešního práva soukromého. To je ovšem dalším důvodem propedeutického poslání římského práva.

Jde dále o to, že naše znalosti římského práva se neomezují na znalosti norem a jejich vývoje, nýbrž že známe i velmi podrobně právníckou literaturu římských právníků. Ta je sice skoro úplně prosta kontemplativních úvah o obecných pojmech právních, ale zato jest skoro nepřetržitou řadou rozhodování případů, systematicky rozříděnou. Tato rozhodnutí římských právníků podnes udívají suverenním ovládním norem, jistotou právního postřehu a neomylností právní argumentace. Jako takové jsou jedinečným pramenem právní výchovy. Z těch mnoha set rozhodnutí, jež nám poskytují *Digesta*, ztěžá bychom našli některé, jež by byly vědecky pochybné. Je pravda, že

případy, římskými klasiky řešené, jsou nám často vzdáleny, obsahují různé elementy antického života, dnes vymizelé. Ale ty zákony, jimiž docházeli římsí juristé k právníckému řešení svých případů, jsou platné podnes. Poznávati je studiem římské kasuistiky, je úkolem praktických a seminárních cvičení z římského práva.

2. Omezení historického studia, a tím i římského práva, navrhuji někteří k tomu, aby byl tím získán čas k výkladům a studiu nových pozitivních disciplin pravovědeckých a státovědeckých. Jest jisto, že obor pozitivního právního studia v dnešní době velmi stoupl. Všecky tyto nové obory nemohou ovšem býti předmětem universitních výkladů a zkoušek. Universita nemůže podrobně vyčerpati všechny oblasti právního řádu, má býti spíše bezpečným a vědecky pevným úvodem do studia právního řádu a jeho samostatných oblastí a pak ovšem školou právního myšlení, vedoucí k vědecky správnému rozhodování a postupování v jakémkoli oboru a povolání právním. Při stále rostoucí specialisaci právníckých povolání nutno počítati s dalším odborným školením až po právníckých studiích, po zvolení si určitého právníckého povolání. Ostatně by se dalo docíliti rozšíření pozitivní látky universitních výkladů snad i umístěním úvodních disciplin pravovědeckých do třetího semestru, jak bude ještě ukázáno. Že jest pak obor státovědecký v dosti nepříznivém postavení v praxi universitního studia zvláště tím, že zkouška judiciální fakticky předchází zkoušku státovědeckou, nutno ovšem uznati, ale toto faktum nemá nic společného s významem a životností studia právních dějin; do jaké míry bylo by mu možno čeliti novým rozdělením státních zkoušek, hned uvidíme.

3. Dosti rozšířen je dnes ten návrh reformní, aby státní zkoušky byly rozděleny tak, že by historickoprávní se skládala již po dvou semestrech (ne až po třetím, jako dosud), judiciální po dalších třech semestrech (nyní až po absolutoriu), státovědecká po dalších třech semestrech. Jistě by bylo tak státovědecké studium velmi povzneseno. Chyba je, že by se tak mělo státi na úkor historickoprávního studia. Když již tedy by se mělo zdůrazniti státovědecké studium novým rozdělením státních zkoušek, bylo by snad správnějším předem uvažovati o tom modu, že by se každá ze zkoušek skládala vždy po třech semestrech přednášek dotyčného oboru. To by bylo sice pro-

dloužení studií o jeden semestr, ale prodloužení více jen zdánlivé; neboť přesně pracující posluchač by mohl býti hotov se zkouškami (státními, po případě i rigorosními, k nim připojenými) za 4½ roku, což jest i dnes případ normální.

4. Ostatně bylo by snad možno uvažovati i o položení historickoprávní zkoušky po dvou semestrech, ale ovšem jen s těmito výhradami:

1. zkouška by byla konána na začátku třetího semestru;

2. rigorosum historickoprávní by mohlo býti skládáno až po určité době (řekněme čtyř měsíců po státní zkoušce); posluchač by měl v třetím semestru zapsána některá speciální kolegia, jako římský proces, semináře a praktická cvičení, vše jako přípravu k rigorosu, vedle toho již různá úvodní kolegia judiciální, harmonující s oborem historickoprávního rigorosa, jako obecnou část občanského práva.

Prospěch z tohoto jaksi kompromisního uspořádání by byl značný. Určitý zlomek judiciálních přednášek dostal by se již do třetího semestru. Čtvrtý semestr by již čistě náležel judiciálnímu oboru, kdežto dnes je značně zatížen ve velkém počtu případů skládáním historického rigorosa. Pro historickoprávní obor by přinesla tato koncese oddělení rigorosa od státní zkoušky a tím i prohloubení rigorosa. Pro tuto úpravu mluvilo by i to, že hlavní přednášky oboru historickoprávního jsou téměř vyčerpány v prvních dvou semestrech a na třetí semestr vybývá již jen některá speciálnější přednáška a ovšem seminární a praktická cvičení. Vše by zůstalo, jako dosud, jen obě zkoušky, státní a rigorosní by se oddělily a tím i třetí semestr by byl jaksi smíšený, historickojudiciální, což při organické sounáležitosti obou oborů nebylo by nezdravé.

5. A tato příležitost mne vede, abych se dotkl ještě jednoho technického bodu reformy studií, vztahu zkoušky rigorosní ke zkoušce státní.

Velmi často se u nás tvrdí, že zkouška rigorosní je u nás nedokonale upravena, ježto je to jen opakovaná zkouška státní.

S tímto pojetím nemohu souhlasiti. Budu přirozeně věc zkoumati jen s hlediska svého oboru. Tu tvrdím, že rigorosum z římského práva je zkouškou nejen kvantitativně, ale i kvalitativně naprosto odlišnou od zkoušky státní. Kdežto při této se jedná převážně o znalost celkového systému soukromého práva římského, přichází v úvahu při rigorosu také prohloubená zna-

lost římského procesu a teorie právních pramenů, kteréž obory při státní zkoušce usuelně se dají zkoušeti jen v hlavních základech a zevním popisem. Každý uzná, že prohloubená znalost římského procesu znamená vyšší právnické chápání celého římského práva soukromého; nejde jen o znalost řízení, jde o procesní chápání norem, což právě v římském právu má tak velkou roli. Teorie římských právních pramenů je pak opravdu zkušebním kamenem pro logicky jednotné chápání právního řádu. Avšak jde ještě o další. Východiskem rigorosní zkoušky (a tento usus je na všech našich universitách) je nějaké místo z pramenů. Digesta obsahují sta a sta krátkých, třeba jen několik slov obsahujících fragmentů, kde za praktickou právní otázkou a odpovědí se skrývá hluboký juristický problém. Jak hluboký problém je, dejme tomu, jen v krátké větě: lite contestata usurae currunt. Rigorosní zkouška je tedy nejen zkouškou znalosti norem, ale daleko více zkouškou smyslu pro právní konstrukci a pevnou právní argumentaci. To vše je dosažitelné i za nynějšího zkušebního a studijního řádu.

Tim, co jsem právě uvedl, nechci znehodnocovati návrhy těch, kteří by chtěli ze základů znova organisovati rigorosní řád a kladou velkou váhu při tom na schopnost právně teoretickou, projevenou doktorskou disertační práci. Pokud ovšem bude doktorát zákonnou podmínkou některých praktických právních povolání, jsou tyto snahy o totální přetvoření doktorátu předčasné. Jak bylo ukázáno, lze i za nynějšího řádu dosti docílit.

II.

6. K hořením úvahám, koncipovaným beze zřetele k nějakému konkrétnímu návrhu reformnímu a bez vědomosti o něm, připojuji nyní dodatečně několik poznámek k osnově zákona o studiu právnickém a zkouškách právnických a vládního nařízení o podmínkách pro nabytí doktorátu práv.

Hned předem nutno s velkým povděkem zdůrazniti kladný vztah osnovy k historii právní a jmenovitě i k právu římskému. Osnova zachovává první, historickoprávnímu studiu věnovaný oddíl studijní, který sice zkracuje na dva semestry, ale snaží se docílit vyčerpávající, podrobné podání látky historickoprávní eliminováním statistiky a právní filosofie a přenesením jich až do druhého oddílu studijního. Ponechává historickoprávní

zkoušku státní, věnovanou ryze historickoprávním materiím. Připouští doktorskou disertaci i ústní zkoušku (hlavní i doplňovací) z některého z oborů historickoprávních. Snaží se vůbec v různých podrobnostech o možnost dostatečného rozvinutí látky historickoprávní. Jest ovšem otázka, zda různé ty podrobnosti, jimiž se snaží osnova čeliti nepříznivému zkrácení doby studia dějin právních na dva semestry, různé ty odpomoci se prakticky osvědčí. Nejasným zůstává též stanovisko osnovy k právu církevnímu.

7. Jak viděti, základním bodem, jemuž nutno věnovat pozornost, je zkrácení historickoprávního studia na dva semestry, položení historickoprávní zkoušky na konec druhého, resp. počátek třetího semestru.

V předchozích svých úvahách jsem uvažoval de lege ferenda o této možnosti a dospěl jsem k řešení kladnému (třeba jako poslednímu opatření, když by nebylo jiných možností). Ovšem toto řešení vycházelo z předpokladu platnosti dosavadního řádu rigorosního, takže by třetí semestr, jakýsi smíšený historickojudiciální semestr sloužil vedle úvodu do judiciálních disciplin k hlubšímu poznání důležitých speciálních disciplin, jako římského procesu, studiu pramenů ve cvičeních a tak byl i přípravou prvního rigorosa. Za totální přeměny doktorátu by byla situace úplně jiná. Tu by bylo nutno vyčerpati v prvních dvou semestrech celou látku do všech podrobností. Připouštím, že s hlediska počtu hodin semestrálních by to bylo možné, když by ubyla právní filosofie a statistika. Pro posluchače to bude však znamenati spěšné tempo, pro pochopení některých těžších materií nepříznivé. Osnova snaží se o odpomoc. Připouští, že dokonalé ovládnutí látky historickoprávní ve dvou semestrech bude možno jen posluchačům zvláště pilným a nadaným, i dovoluje, aby po dvou semestrech se konala jen předběžná zkouška z římského práva, takže by měl posluchač možnost ve třetím semestru, v němž by měl zapsány již judiciální obory, třeba až na konci tohoto semestru skládati historickoprávní zkoušku z ostatních oborů. Myšlenka je jistě pozoruhodná s tohoto hlediska, že tím se má umožniti zásadní neobmezení historickoprávního studia. Teoreticky je však povážlivé, že rozdvojením zkoušky se poruší dosavadní osvědčené organické spojení všech historickoprávních disciplin. Prakticky je pak otázka, zda se rozdvojení zkoušky osvědčí. Když tedy již

je připuštěna možnost, aby se konala historickoprávní zkouška až ke konci třetího (jaksi smíšeného, historickojudiciálního) semestru, navrhol bych, položit zásadně tuto zkoušku celou, spojenou i s římským právem, ke konci smíšeného třetího semestru. Získalo by se tím zase organické spojení všech historickoprávních disciplin. Třetí semestr byl by vyplněn jednak cvičeními z oborů historickoprávních a speciální přednáškou z římského práva, jednak přednáškami z oboru judiciálního.

8. Nejasným je stanovisko osnovy k právu církevnímu. Že se má přednáseti tato zajímavá materie v souvislosti s dějinami práva ve střední Evropě, je jistě správná myšlenka. To ovšem nebude znamenati většího praktického obmezení této látky, spíše jen novou orientaci. Ostatně dosti názorný příklad výkladů práva církevního s tohoto hlediska máme již v Buškově Učebnici práva církevního (Bratislava 1929). Považoval bych však za vhodné, aby byly systematicky vykládány profesorem církevního práva i dnešní právní poměry církevní a náboženské, takže by se shrnuly v jeden celek různé ty materie, přednášené dosud v právu ústavním, správním, mezinárodním v jedno kolegium, přednášené ve druhém oddílu studijním.

9. Nejdůležitější novum reformy je v zcela nové úpravě podmínek nabytí doktorátu práv. Doktorát má býti svědectvím nejen odborné znalosti pozitivní látky právní (to zaručuje složení všech tří zkoušek státních, jež je podmínkou doktorátu), nýbrž i vědecké schopnosti, prokázané v určitém speciálním odboru právního studia jak písemnou disertací, tak ústní zkouškou. Tuto velkorysou reformu nutno vítati. Navrhol bych jen menší změnu potud, aby byl ponechán výběru kandidátovu i doplňovací předmět ústní zkoušky doktorské, aby nebyl nucen skládati v každém případě zkoušku z právní filosofie. Úvod do věd právních, jako metodiku právní a hospodářskou, musí kandidát tak jako tak ovládati, neboť to náleží k vědeckému zvládnutí každého právního oboru (a ostatně se v osnově výslovně odlišuje od právní filosofie). Jisto je dále, že s jednotlivými obory, zvolenými za hlavní předmět, dají se kombinovati určité obory daleko organičtěji, než právní filosofie. Tak s právem ústavním dějiny práva ve střední Evropě, s právem občanským právo římské a pod. Snad by bylo možno také vysloviti normu: tvoří-li hlavní předmět některý z oborů, uvedených

v § 2, ad 3—11, musí býti převzat vedlejší obor buď z právní filosofie nebo z některého oboru právněhistorického. Doktorská zkouška z národního hospodářství mohla by pak býti doplněna i zvláštním předmětem hospodářských dějin.

10. V závěru shrnuji své návrhy na reformu právnického studia. Za platnosti dosavadního rigorosního řádu bych navrhoval tyto změny: Pokud by se nedala reforma provésti rozdělením studia na tři oddíly po třech semestrech, bylo by snad možno položit historickoprávní zkoušku již na začátek třetího semestru, historickoprávní rigorosum pak na konec tohoto historickojudiciálního semestru.

Za totální reformy doktorátu práv bych doporučoval položit historickoprávní zkoušku státní na konec třetího, smíšeného (historickojudiciálního) semestru.

Vítám velkorysou reformu doktorátu, jak ji vypracovala osnova. Navrhl jsem jen menší změny. Jimi by bylo umožněno, aby k vědeckému proniknutí některého speciálního oboru pozitivního přistoupilo, aspoň fakultativně, hledisko historickoprávní, a obráceně, k vědeckému proniknutí některého oboru historickoprávního přistoupilo doplnění s hlediska pozitivního. Disertace a doktorská zkouška z národního hospodářství by byla spojena s doplňovací zkouškou podle výběru kandidátova; doplněním by mohl býti i zvláštní předmět hospodářských dějin.

Navrhované změny neruší valně celkovou strukturu osnov. Stran doktorátu navrhuji změnu podřadnější, snadno proveditelnou. Ale ani návrh na skládání historickoprávní zkoušky po 3 semestrech není změnou, porušující strukturu osnovy, neboť by to bylo jen normalisací toho, co osnova fakultativně připouští, při čemž rozdvojení zkoušky, k němuž přistoupila osnova zajisté jenom jako k odpomoci, by samo sebou odpadlo.